

برجام و آخرین وضعیت مذاکرات هسته ای

اشاره

آن چه ملاحظه می‌فرمائید متن پیاده شده سخنرانی دکتر حنیف غفاری استاد دانشگاه و کارشناس برجسته حوزه روابط بین الملل می‌باشد که در تاریخ ۱۴۰۱/۰۴/۲۳ با هماهنگی معاونت تبیین و گفتمان سازی انجام شده است که در جهت استفاده پژوهشگران و اساتید شبکه جهادگران تبیین تقدیم می‌گردد.

بحثی که سعی می‌کنم خیلی خلاصه ارائه کنم برمی‌گردد به ماجرای برجام و آخرین تحولات آن. سعی می‌کنم هم آخرین داده‌های مذاکرات هسته‌ای و هم تحلیلی نسبت به خود برجام را در یک قالب تحلیلی به محضر اساتید گرامی تقدیم کنم.

در ابتدا خیلی کوتاه و سریع وارد مذاکرات حقوقی می‌شویم و اتفاقاتی را که در خلال مذاکرات اتفاق افتاده را بررسی می‌کنیم. نماینده اتحادیه اروپا در مذاکرات برجام، انریکه مورا حدود دو ماه قبل سفری به ایران داشت. متعاقب آن حدود سه هفته بعد جوزف بورل وارد ایران شد. بحثی که داشتیم چه بود؟ به اروپایی‌ها به طور خاص گفتیم که چند موضوع اختلافی و حل نشده باقی مانده است. دیروز (۱۴۰۱/۰۴/۲۲) هم برای چندمین بار وزیر خارجه کشورمان

اعلام کرد: حدود ۹۰ درصد موضوعات حل شده است و ده درصد اختلافات باقی مانده است که در مقابل این اختلافات یا باید به راهکار مشخصی برسیم یا طرف آمریکائی باید کوتاه بیاید .

این موارد اختلافی شامل سه موضوع است که عبارتند از:

۱_ ارائه تضمین های اعتباری در قبال برجام

ما در مذاکرات دو نوع تضمین داریم. یک نوع تضمین های ذاتی یا فنی و یک نوع تضمین های اعتباری یا مالی.

درباره تضمین های ذاتی و فنی در طول مذاکرات توافقات لازم انجام شده است. مثلاً گفتیم چند برابر آن اورانیوم غنی سازی شده را در داخل ایران نگاه می داریم و یا این که گفتیم سانتریفیوژهای نسل جدید را تعطیل نمی کنیم و یا به خارج از کشور منتقل نمی کنیم و در داخل خود ایران نگهداری می کنیم تا بتوانیم در مواقع ضروری آنها را دوباره عملیاتی کنیم.

یا گفتیم در بحث تحقیق و توسعه ؛ محدودیت های اولیه برجام را بر نمی تابیم اینها را بحث کردیم که اگر ناگهان دولت بعدی آمریکا از برجام خارج شد مانند کاری که ترامپ کرد ما ضرر نکنیم این بخش تضامین فنی است اما الان موضوع اصلی دعوای ما با آن ها تضامین اعتباری است.

تضامین اعتباری یعنی چه؟ یعنی تضمین هایی که شرکت های بین المللی باید برای سرمایه گذاری بلند مدت یا میان مدت در ایران دریافت کنند.
اصل ماجرا این جا چیست؟

شما تصور کنید یک شرکت خارجی هستید و می خواهید در ایران سرمایه گذاری کنید. در یک کشوری که قبلا تحریم بوده و حالا قرار است در قالب برجام تحریم های آن برداشته شود شما می خواهید سرمایه گذاری کنید . اولین کاری که می کنید می گوئید این فضا برای سرمایه گذاری من تاجه اندازه مهیا، پایدار، بادوام و قابل اعتماد است؟

از این رو بحث سرمایه گذاری یک جوری گره خورده به بحث برجام و اگر سرمایه گذار ببیند که آینده توافق هسته ای مبهم است، یا اصلا وارد فضای سرمایه گذاری نمی شود یا این که نهایتا در قالب پروژه، مشارکت و سرمایه گذاری می کند. می گوید فعلا که برجام مبهم است من یک پروژه کوتاه مدت انجام میدهم و این یعنی چیزی به عنوان پروسه سرمایه گذاری تعریف نمی کنید. دغدغه ما الان این است که این پروژه را میخوایم تغییر بدهیم به پروسه . حالا حداقل دو سال و حداکثر بیشتر از دو سال . در یک چنین وضعیتی برای این که شرکتها اعتماد کنند که می توانند دو سال، چهار سال یا هشت سال در ایران سرمایه گذاری کنند چه چیزی را می خواهند؟ می گویند ما تضمین دولت آمریکا مبنی بر این که می خواهد در برجام بماند را لازم داریم. در این راستا ما در مذاکرات دو تضمین را از طرف مقابل خواسته ایم .

۱- گفتیم آقای بایدن ! مگر شما حداقل تا سال ۲۰۲۴ در مقام ریاست جمهوری نیستی؟ بیا و اعلام کن که من تا آن موقع تحت هیچ عنوان و مانعی از توافق هسته ای خارج نمی شوم .

دولت آمریکا می گوید من نمی توانم اگر در سال ۲۰۲۴ در انتخابات مغلوب شدیم تضمینی بدهم که دولت بعدی از برجام خارج می شود یا خیر؟ من نمی توانم راجع به رفتار دولت بعدی آمریکا تضمینی بدهم. اما در جریان باشید که الان وزارت خزانه داری آمریکا می تواند تضمین بدهد تا سال ۲۰۲۶ یعنی دو سال بعد از اتمام دولت فعلی، شرکت هایی را که در ایران سرمایه گذاری می کنند مشمول جریمه سرمایه گذاری نشوند. یعنی این شرکت ها فرصت داشته باشند با عواقب خروج احتمالی دولت بعدی آمریکا از برجام مقابله کنند و این طور نباشد که دولت بعدی بگوید تمامی شرکتها ۹۰ روز فرصت دارند از ایران خارج بشوند. این تضمین را الان وزارت خزانه داری آمریکا می تواند ارائه کند. ما در مذاکرات اخیر گفتیم که ما این دو تضمین را از شما می خواهیم. در مذاکرات یک سال و خرده ای اخیر، در جریان باشید که یک بار گفتند حداقل، تا سال ۲۰۲۴ به شما تضمین می دهیم و یک بار دیگر گفتند نمی دهیم و یک بار هم پیام دادند که فضای داخلی آمریکا آشفته است و اگر ما تضمین بدهیم کل برجام روی هوا می رود و یک بار دیگر هم آمدند از طریق عمانی ها پیام دادند و یک سری اسنادی دادند که در حزب دموکرات آمریکا چگونه بر سر بازگشت بایدن به برجام شکاف ایجاد شده است. مثلا یک سندی دادند که در مجلس سنا ۲۰ یا ۳۰ نفر سناتور دموکرات مخالف این هستند که ما به شما تضمین اعتباری بدهیم. و ما در پاسخ گفتیم این جدول ها و آمارها را کنار بگذارید ما تنها چیزی که می خواهیم این است که باید سرمایه گذاری پروسه

محور و نه پروژه محور شرکت های اقتصادی در ایران تضمین بشود و این اصل دعوا پشت میز مذاکره است .

۲- رفع محدودیت های سپاه

یک موضوع دیگر هم به عنوان موضوع اختلافی مطرح است که از آن به عنوان رفع محدودیت های سپاه پاسداران یاد می کنند که این واقعا یک شیطنت رسانه ای و عملیات روانی بوده است و متاسفانه از سوی غرب هدایت و طرح ریزی شد. در داخل کشور هم توسط برخی افراد تکمیل شد و حال آن که اصلا بحث بر سر سپاه نبود. بحث این بود که ما گفتیم کل محدودیت هایی که ترامپ بعد از خروجش در سال ۲۰۱۵ علیه ایران وضع کرده و تاثیر گذار هستند در روند رفع تحریم های هسته ای اگر چه برچسب آنها غیر هسته ای است اما روی رفع تحریم ها تاثیر دارند گفتیم کل اینها باید برداشته شوند . فقط هم مربوط به سپاه نیست . این را ما اعلام کرده ایم حالا آن ها آمدند چه کار کردند ؟ در یک عملیات رسانه ای پیچیده و هم افزا با برخی از رسانه هایی که با سپاه زاویه داشتند آن را تکمیل کردند و گفتند تمام اختلافات حل شده و فقط موضوع سپاه مانده است و اگر موضوع سپاه حل بشود همه چیز حل خواهد شد و القای دروغین این مطلب که سپاه توافق را گروگان گرفته است .

۳- ترتیبات اجرایی برجام

اختلاف سوم در ترتیب اجرائی شدن برجام است . ببینید اگر بخواهد توافقی شکل بگیرد و مثلا از همین امروز هم اجرا بشود چهار مرحله کلی وجود دارد:

۱- اعلام توافق

۲- تایید توافق

۳- راستی آزمایی

۴- اجراء

در زمینه راستی آزمایی ما از طرف آمریکایی می خواهیم که یک زمان حدوداً سه الی چهار هفته ای را به راستی آزمایی اختصاص دهید. که طرف آمریکائی می گفت ما اصلاً این پروسه را قبول نداریم و یا نهایتاً باید در عرض ۴۸ ساعت انجام بشود. در واقع هدف ما از این راستی آزمایی این است که در عمل متوجه بشویم که آیا آمریکا واقعاً در قبال تک تک بندهای برجام به مسیر برجام بازگشته یا خیر؟ مثل تبادلات بانکی با دنیا و یا فروش بدون مزاحمت نفت و بازگرداندن پول آن.

حالا سؤال مهم این است که مانع اصلی بر سر این ماجرا چیست؟ مانع یک جایی است به نام آژانس بین المللی انرژی اتمی. چرا؟ چون ما گفتیم در ترتیبات اجرایی شدن توافق باید در بین مرحله راستی آزمایی تا اجرایی شدن نهایی برجام یعنی بین مرحله سوم و چهارم آژانس باید پرونده های موسوم به ادعایی را که قبلاً مطرح کرده بودید و پس از طی مراحل مختومه شده بود و دوباره مجدداً آن ها را باز کرده اید را کلاً ببندید تا اگر فردا روزی برجام اجرایی شد، مجدداً در معرض خطر قرار نگیرد. خطر کجاست؟

خطر این جا است که اگر این پرونده ها بسته نشود بازرسان آژانس می آیند دوباره یک چرخه در کشور می زنند و ادعایی را مطرح می کنند که بر اساس آن کمیته اجرایی برجام این حق را دارد که پرونده ما را به شورای امنیت ارجاع

دهد. الان آژانس می گوید حالا که طعم توافق به زیر زبان مردم ایران رفته است و از طرفی هم شرکت ها دارند می آیند وارد بازار ایران می شوند اینجا بازی دست من آژانس است یعنی می تواند ایران را تهدید کند که اگر سطح دسترسی را در خصوص آن چهار پرونده افزایش ندهد آن موقع پرونده شما را میفرستد شورای امنیت و یا این که ناگهان یک گزارشی می دهم که موجودیت برجام را به خطر بیاندازد.

از آنجا که جمهوری اسلامی ایران این بازی ها را پیش بینی می کند لذا می گوید باید قبل از نهایی شدن برجام این چهار پرونده بسته شود، تا فردا نتوانند با ما بازی کنند. آژانس می خواهد کاری کند که ارتباط برجام با این چهار پرونده از بین برود. یعنی بگوید برجام احیا شده ولی این چهار عدد پرونده همچنان علیه ایران باقی است و ما حالا باید یکی دو سال راجع به این پرونده ها بحث و بررسی بکنیم. در همین رابطه در آخرین ملاقاتی که نماینده ما با "رافایل گروسی" داشت به وی گفت: شما خودتون می گوید اسنادی علیه ما وجود دارد. اما این اسناد مربوط به حدود شانزده سال قبل هست. الان هم که می دانید هیچ خبری نیست اما باز می گوید باید بیاییم و خیلی ریز اینها را بررسی کنیم. خوب معلوم است که دارید بهانه می گیرید. ضمناً تمام موضوعات هسته ای ما تا قبل از سال ۲۰۱۴ در قالب "پی ام دی" بررسی و در زمان آمانو بسته شده است. پس حرف ما این است که در قالب سازوکار برجام باید این پرونده ها بسته شوند.

اما طرف آمریکایی می گوید که اگر اینها بسته شوند ما دیگر بهانه ای نداریم .
و آنها میخواهند به بهانه همین چهار پرونده بیایند بازرسی کنند . پس ما باید
حتماً تکلیف این چهار پرونده را روشن کنیم . طرف آمریکایی ادعا می کند که
این گونه خواسته‌ها مطالبات فرابرجامی است ولی ما معتقدیم همه اینها درون
برجامی و دخیل و موثر در برجام هستند .

آخرین وضعیت تحولات هسته ای به چه شکلی است ؟

اولاً دکتر علی باقری سفری به روسیه داشت و روس ها دوباره اینجا فعال شده و
گفتند ما موضوع را با آمریکا حل می کنیم .

ثانیاً در قبال این مسایل اختلافی به طرف اروپایی گفتیم بیاید راهکار بدهید
ما نمی خواهیم شما فقط پیام آور باشید و جالب است بدانید الان یک جنگی
به وجود آمده بین عمان و قطر و اتحادیه اروپا که چه کسی بیاید پیام ایران را
به آمریکا و پیام آمریکا را به ایران بدهد .

ما به طرف اروپایی گفتیم پیام رسان بودن می تواند دغدغه عمان و قطر باشد
چون آنها عضو برجام نیستند ولی شما طرف واسطه گر نیستید بلکه طرف
متعهدگر هستید و امضای سه وزیر خارجه آلمان انگلیس و فرانسه پای برجام
است . ما اگر نیاز به یک واسطه ای داشته باشیم که پیام های ما را به آمریکا
منتقل کند و پیام های آمریکا را به ما منتقل کند عمان سوییس قطر و ژاپن
هستند اما شما الان خودت طرف متعهد و عهد شکن هستی و باید در مقابل
مسائل اختلافی راهکار عملیاتی داشته باشید . در واقع اروپاییها می خواهند
خود را از بازیگر متعهد تبدیل به بازیگر واسطه کنند . و حال آن که اینها عهد

شکنی کردند و الان طوری در افکار عمومی جا افتاده که جوزف برل می خواهد بین ما و آمریکا کدخدامنشی کند که این تصویری غلط است این ها طرف عهد شکن هستند و خودشان متهم هستند .

مساله بعدی که وجود دارد این است که مذاکرات جدید قرار است دوباره برگزار بشود و اصرارشان بر یک هفته دیگر است . این که محل مذاکرات در عمان باشد یا قطر یا وین دارد روی آن بحث می شود البته اروپا اصرار دارد تا مذاکرات به وین بازگردد. رژیم صهیونیستی کاملاً مخالف احیای برجام است. سعودی ها به شدت دو دل هستند. از یک طرف می گویند آن مثلث آمریکا ، اسرائیل و سعودی که در زمان ترامپ با شدت و قدرت شکل گرفت دوباره خواهد توانست کارآیی خود را حفظ کند. از طرف دیگر مذاکرات منطقه ای را با ایران شروع کرده و امتیازاتی هم داده و گرفته اند. این در حالی است که در مذاکرات اولیه احیای برجام سعودی ها یک پای مخالفت محض با احیای برجام بودند . در حدی که "سعود الفیصل" وزیر خارجه سعودی ها رفت وین و با جان کری دیدار کرد و درخواست کرد مذاکرات چهار پنج ماه به عقب بیا فند اما الان اینطور نیستند. برخی از کشورهای منطقه مثل اردن، مصر و عراق همگی خواهان بسته شدن مذاکرات هستند. یک فرمول درستی از ابتدا انتخاب کردیم ترامپ وقتی از برجام خارج شد گفت من ایران را هدف قرار می دهم و تبدیلیش می کنم به طرف مقابل خودم و بقیه کشورهای منطقه را هم می آورم پشت سر خودم. ما در مقابل چه کار کردیم؟

دیدیم هر چقدر با روش گفتگو و اقناع به این کشورهای منطقه می‌گوییم فایده‌ای ندارد و اینها به بازی خودشان در زمین آمریکا بر علیه ما ادامه می‌دهند. آمدیم هزینه تحریم علیه ایران را متوجه کشورهای منطقه هم کردیم. یعنی گفتیم اگر آمریکا یک ضربه‌ای به ما زده چرا ما فقط باید ضربه را تحمل کنیم و آن‌ها گفتند شما با آمریکا مشکل دارید ما در منطقه نباید چوبش را بخوریم. ما هم گفتیم شما علنا دارید در زمین آمریکا در منطقه بازی می‌کنید پس باید چوبش را هم بخورید. لذا الان اینها دوست دارند هرچه سریعتر توافق بسته بشود. یک موضوع دیگر هم به وجود آمده و بحران را در جبهه مخالفین ایران تشدید کرده و آن هم انتقال بخشی از تجهیزات از نطنز به فردو بوده است. می‌دانید که فردو هم به لحاظ نظامی و هم به دلیل لایه‌های متعدد حفاظتی محیطی ایمن است ولی نطنز فضای بازی دارد و ما بخشی از سانتریفیوژهای نسل چهارم و ششم را به فردو منتقل کرده ایم و غنی‌سازی ۲۰ درصدی در فردو را هم فعلا شروع کرده ایم. این پیام خیلی بدی برای آژانس دارد. یعنی این که برنامه هسته‌ای ایران خارج از دسترسی آژانس قرار گرفته است. مفهوم غنی‌سازی ۲۰ درصدی این است که تا یک هفته بعد از آن غنی‌سازی ۶۰ درصدی و دو هفته بعد از آن هم اگر بخواهیم میتوانیم غنی‌سازی ۶۰ درصدی را انجام بدهیم و همین هم باعث شده که طرف مقابل بگوید نظارت و بازرسی از دست ما دارد رها می‌شود.

به هر حال طرف آمریکایی باز پیامی داده تقریبا سه روز قبل و گفته ما تا قبل از انتخابات میان دوره‌ای آمریکا تمایل داریم توافق نهایی، امضا و اجرایی گردد.

همچنین گفته اند اگر توافق تا آن زمان اجرایی شود و کنگره به دست جمهوری خواهان بیافند بایدن تعهد می دهد از حق وتوی خود در مقابل مجلس استفاده کند. ولی ما گفتیم تعهد شفاهی شما مثل زمان جان کری فاقد اعتبار است و فقط باید تعهد مکتوب بدهید که شرکتهای اقتصادی تا دو سال و نیم دیگر به راحتی در ایران سرمایه گذاری کنند و بعد از آن هم مشمول جریمه نخواهند شد.

حالا برگردیم به فضای داخل کشور که بسیار مهم است.

بنابراین الان دو موضوع در کشور در دستور کار قرار دارد یکی کلیت احیای برجام و دیگری چگونگی احیای برجام که هر دو مسئله در حال بررسی می باشد ولی تصمیم کلان نظام، "توافق معقول تر از برجام" است. یعنی با تضمین های اعتباری و ذاتی و بسته شدن پرونده های ادعایی همان برجام را غنی تر کنیم. پس ما دنبال توافق ایده آل نیستیم که البته خیلی خوب بود که طرف آمریکائی می امد توافق را امضا می کرد و تمام تحریم های علیه ایران را رفع می کرد. از سوی دیگر هم تاکتیک نظام این نیست که مذاکره به هر قیمت را طلب کند. کلید واژه دولت قبل توافق با هر قیمت ممکن بود ولی الان بحث نظام توافق معقول تر از برجام است .

آیا احتمال توافق وجود دارد؟

بله وجود دارد. البته بحثی هم که چند بار صورت گرفته بحث توافق جایگزین است. یک چیزی مانند توافق ژنو به عنوان آلترناتیو شکست مذاکرات در بین طرفین هست.

نگاه کلی نظام به اصل پدیده برجام چیست ؟

از آن به عنوان یک تاکتیک برای بازتعریف سیاست خارجی و اقتصاد ایران استفاده کنند . اینجا برجام یک وسیله و ابزار است نه هدف. آقای روحانی می گفت برجام جزئی از هدف و سنگ بنا است. ما در بدبینانه ترین حالت برجام را تا سال ۲۰۲۴ معتبر میدانیم . اگر تا آن موقع برجام احیا بشود باید تبدیل بشود به یک ظرفیت تاکتیکی و تسریع کننده برای بازچیدن سیاست خارجی و اقتصاد. الان زمان ساخت یک منظومه جدید است و با احیای برجام در قالب ظرفیت تاکتیکی بتوانیم ساخت آن منظومه را کامل کنیم که در این صورت خود به خود برجام کنار می رود چون دیگر ساختمان اصلی ساخته شده است. رویکرد کلان ما همین است و اتفاقاتی که در حوزه سیاست منطقه ای و حوزه سیاست داخلی رخ می دهد به نحوی با هم تجمیع بشوند به گونه ای که بتوانند منافع درازمدت و کوتاه مدت ما را تضمین کنند . انشاءالله.